

התקשורת הגלובלית ומדיניות הסיקור של אמצעי התקשורת בישראל

בחינת השינויים הקשורים בביטחון המדינה

ירון כץ

ישראל. המציאות התקשורתית החדשה גרמה גם לשינוי ביחסים שבין התקשורת ומערכת הביטחון. פסיקת בג"ץ צימצמה את סמכות הצנזורה וחייבה את מציאת האיזון בין חופש הביטוי וביטחון המדינה, על ידי קביעה שלא יאסר פירסום אלא אם קיימת ודאות קרובה לכך שהוא יפגע פגיעה ממשית בביטחון המדינה.⁴ ההשפעה של מידע שנחשף בכלי תקשורת זרים הביאה לפרישתם של מספר עורכי עיתונים מוועדת העורכים, לפירסום מידע ולחשיפת פרשיות ביטחוניות שונות, לעתים תוך עקיפת הצנזורה. שיאו של תהליך זה, שללא ספק גרם לשינויים חברתיים ותרבותיים חשובים בחברה הישראלית, ניתן לראות בפירסום שמותיהם של ראש השב"כ וראש המוסד. כתוצאה מכך שונתה ההתייחסות הציבורית והתקשורתית לסיקור נושאים הקשורים בביטחון המדינה, ונחתם הסכם הצנזורה החדש שמעניק חופש פעולה רב לתקשורת.

ההשפעה של התקשורת על התהוות שינויים חברתיים מאופיינת בירידה הדרגתית ועקבית ביכולת ובליגיטימציה של מניעת מידע מהציבור על ידי הטלת מגבלות פירסום בנושאים הקשורים בביטחון המדינה. ההשפעות של התקשורת הגלובלית באות לידי ביטוי במידע זמין ובזמן אמת המגיע באמצעות האינטרנט ושידורי לוויינים ובמגמות תרבותיות המועברות באמצעות שידורי הטלוויזיה. השפעות אלו הביאו לשינוי בהתייחסות החברתית, הפוליטית והתקשורתית לנושאים שבעבר הוגדרו כבעלי רגישות ביטחונית שפירסומם עלול לפגוע בביטחון המדינה.

מאמר זה בוחן את השפעות המציאות החדשה של התקשורת הגלובלית על השינויים בהתייחסות התקשורת הישראלית לפירסום מידע בנושאי ביטחון. הטענה המועלת היא כי ניתן לראות שתי מגמות עיקריות, המשותפות לתקשורת הגלובלית והמקומית, שהשפיעו על תהליך זה:

1. השפעת התקשורת הגלובלית:

שידורי טלוויזיה גלובליים יצרו ערכים משותפים לחברות רבות והמועברים דרך הטלוויזיה. התקשורת הגלובלית משפיעה גם על החברה בישראל, בעיקר בזכות תכניות טלוויזיה

עקרון התקשורת החופשית מבדיל את ישראל מהמדינות המקיפות אותה. אמצעי התקשורת נחשבים לבלתי תלויים בשלטון ונהנים מחופש ביטוי רחב בכל נושא, מלבד בנושא הביטחון. המצב הביטחוני בו נתונה מדינת ישראל משך שנים רבות, בעקבות מלחמות ופעולות טירור, גרם להטלת חסיון על סיקור התקשורת בנושאים הקשורים לביטחון המדינה. בישראל מופעלת צנזורה צבאית שמבוססת על תקנות ההגנה של ממשלת המנדט וההסכם בין צה"ל וועדת העורכים.¹ תרבות הביטחון שמאפיינת את החברה הישראלית נוצרה מאחר שנושא הביטחון נתפש כבעל מקום מרכזי בתודעה הלאומית. ניתן להגדיר את ישראל כ"חברה מגויסת", שבה לא רק אנשי הצבא אלא הציבור ככלל מוכן להתגייס למען מטרה שהשלטון מגדיר כאינטרס לאומי.²

הצורך לגשר בין תקשורת חופשית וביטחון לאומי הוא נושא שמעסיק את החברה הישראלית בצורה מתמשכת ובעוצמה משתנה. השלכות נושא זה באות לידי ביטוי במאפיינים המיוחדים המקשרים בין התקשורת וההתייחסות לנושא הביטחון בישראל: הצורך לספק מידע עדכני גם בעת מלחמה או פעילות ביטחונית, תוך שמירה על העיקרון של אי פגיעה בערך העליון של הביטחון, התמודדות עם הדילמה של אירועים שדיווח עליהם עלול לגרום אלימות או לפגוע במוראל הלאומי, וההכרח להציג מציאות אמינה תוך מתן ביטוי למגוון הדעות הקיים בציבור ויצירת איזון בין זכות הציבור לדעת ומגבלות הצנזורה.³

בשנים האחרונות חל שינוי בהתייחסות התקשורת לנושאים הקשורים בביטחון המדינה. שינוי זה נוצר כתוצאה מחשיפת החברה בישראל לתקשורת הבין לאומית, שהפכה את המידע לזמין הן לישראלים והן לאזרחי מדינות אחרות. אם בעבר ניתן היה למנוע פירסום מידע באמצעי התקשורת, בעיקר מסיבות ביטחוניות בעזרת הצנזור הרי שקיומם של אמצעי תקשורת גלובליים, שאינם מתחשבים בחוקים מקומיים ואינם נתונים לסמכות הפיקוח של השלטון הישראלי ככל הקשור לצנזורה ביטחונית, מחייבים מציאת פשרה בין ההשפעות הגלובליות והמאפיינים הביטחוניים של

ישימי ש
הדיפלומטי
ג. מובילים

ליברלים
שאותן ה
ת פוליטי
ולעת) ש
י.
אתיקה א
והעתונא
המבקש ל
ודים טרי

Opinion E

792-790

1895

או, שהמש
שו לראשת

שינויים בתפיסת הביטחון בישראל

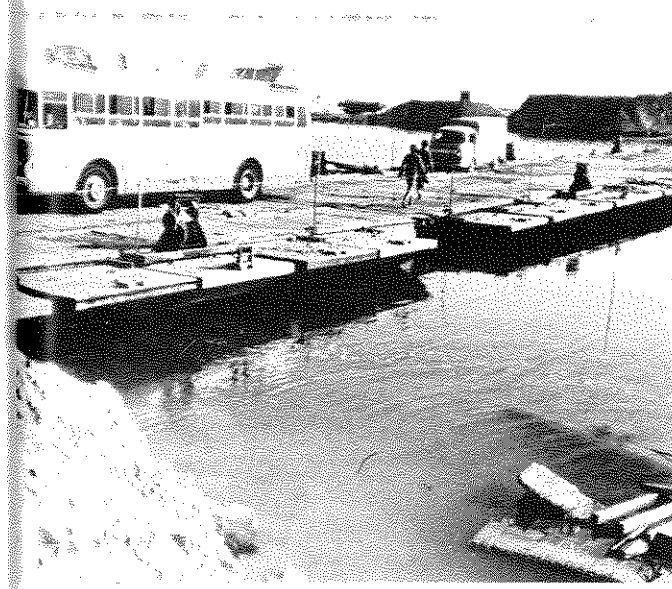
התקשורת הגלובלית, שיצרה הסכמות חברתיות חדשות, גורמת לשינוי עמוק בחברה הישראלית, בשל הצורך להתאים את הערכים המקומיים למאפייני התקשורת החדשה. תהליכים אלה מתבטאים במערכת החברתית והפוליטית, בפעילות הכלכלית ובפיקוח הפוליטי על פעילות התקשורת. התוצאה היא עירוב של מגמות גלובליות עם ערכים מקומיים, כאשר השינויים המרכזיים מתקיימים בזכות השפעת התקשורת הגלובלית, שנחשפת דרך שידורי הטלוויזיה הנקלטים בישראל. המגמה של אימוץ מאפייני התקשורת הגלובלית נראית בבחינה מחדש של ערכי יסוד מרכזיים המרכיבים את החברה הישראלית ומעצבים את אופייה, כגון נושא הביטחון. למרות שנושא זה מהווה אחד מערכי היסוד המרכזיים בישראל ומשוך ללאומיות והזדהות עם קיום המדינה, ופגיעה בו נחשבת כמעשה חמור ביותר הפוגע בערכים המקודשים לחברה, ההתייחסות החברתית כפי הקשור לחשיפת היבטים ביטחוניים בתקשורת השתנתה בעקבות השפעת שידורי הטלוויזיה הבין לאומיים והתקשורת הגלובלית. את תחילת שינוי התפישה החברתית ניתן לזהות במלחמת יום הכיפורים. עד המלחמה התגבשה מסורת של שיתוף פעולה בין הממשלה לתקשורת בנושאים ביטחוניים. בשל המצב הביטחוני שבו היתה המדינה נתונה, תמכה העתונות בממשלה בנושאי חץ וביטחון. כתוצאה משיתוף פעולה זה, הוצאו נושאים אלה אל מחוץ למעגל הוויכוח הציבורי והפכו ל"פרות קדושות", כלומר נושאים שאין דנים בהם בתקשורת. השינוי ביחס התקשורת לסיקור

זרות וערוצי טלוויזיה בין לאומיים הנקלטים באמצעות עזרים טכנולוגיים. תהליך זה יצר הפוסי מחשבה חדשים בנושאים חברתיים מקומיים והביא "לשחיתן של פרות קדושות", ובכלל זה לשינויים בהתייחסות לנושא הביטחון. החברה הישראלית, שחווהה במשך שנים את מורכבות הצורך ליישם את העיקרון של זכות הציבור לדעת תוך כדי שמירה על ביטחון המדינה, החלה להיחשף לתקשורת הגלובלית שלא מבחינה בצרכים ובערכים מקומיים.

2. מציאות חברתית חדשה:

בעקבות השפעות התקשורת הגלובלית נאלצה התקשורת הישראלית להתמודד עם מציאות חברתית חדשה, שגרמה לירידת ההשפעה הפוליטית המקומית ולעליית ההשפעה של גורמים כלכליים רב לאומיים. תהליך זה התקיים במקביל לשינויים הפוליטיים והחברתיים המרכזיים שאיפיינו את המדינה. ההשפעות הפוליטיות שגרמו לשינוי ההתייחסות לנושאי ביטחון הם הסכמי השלום עם מצרים, ירדן והפלסטינים, ששינו את המצב הביטחוני והפוליטי במזרח התיכון, והירידה ההדרגתית בהוצאות הביטחון מאז מלחמת יום הכיפורים.⁵ השינויים החברתיים מתבטאים בירידת חשיבותם של נושאי ביטחון בחברה הישראלית. לדעת נציב קבילות חיילים בצה"ל, מורגשת בציבור ירידה במוטיבציה לשרת בצבא. ניתן להסביר שינוי זה בכך שבעוד שהמטרות המוגדרות כאינטרס לאומי הן בדרך כלל מטרות ביטחוניות, הרי שחל שינוי בראיית החברה את השירות בצבא כחובה לאומית.⁶ החלטת שר הביטחון להקים ועדה לבדיקת המוטיבציה לשרת בצבא מוכיחה כי השינוי במדיניות אמצעי התקשורת לסיקור נושאים ביטחוניים גם לשינוי חברתי עמוק שהשפעותיו ניכרות מעבר לשינויים פוליטיים פנימיים.

הטענה המועלת היא כי שינוי התפישה החברתית, הפוליטית והתקשורתית בכל הקשור לסיקור נושאים ביטחוניים מהווה חלק מתהליך שינוי תרבותי שעובר על החברה הישראלית, כתוצאה מהצורך להתאים עצמה לשינויים בזירה הבין לאומית. יש לראות שינויים אלה על רקע הדרך שבה הפנימה החברה הישראלית את דרך ההתייחסות החדשה של אמצעי התקשורת. עם זאת, על אף העובדה ששינוי הגישה לגבי נושא הביטחון הוא חלק מתהליך עמוק יותר שהשפעותיו ניכרות בתחומים רבים, הרי שבשל החשיבות והרגישות הרבה של נושא זה בישראל, משמעותו העיקרית של תהליך זה היא בתרומתו להגדרה של המציאות החברתית החדשה ותפקיד התקשורת בקביעת מגמות חברתיות, פוליטיות ותרבותיות מקומיות וגלובליות.

מלחמת יום הכיפורים - הגשר הישראלי על תעלת סואץ

מלחמת לבנון - עמדה ישראלית בלב העיר צור

נושאי ביטחון החל להסתמן לאחר המלחמה, בעקבות חשבון הנפש שעשתה העתונות לגבי התייחסותה לאירועים שהתרחשו בימים שקדמו לפרוץ המלחמה. מאחר והדיווחים בעתונות שיקפו את עמדת הצבא, הפכה העתונות לחלק ממה שתואר לאחר המלחמה כ"קונצפציה המוטעית" והיא הואשמה בכך שהיה לה חלק בעידוד השאננות והעדר הכוננות שקדמו למלחמה. לאחר המלחמה שונתה התייחסות התקשורת לנושאים ביטחוניים, שחדלו מלהיות מ"חץ לתחום" סדר היום הציבורי והתקשורתי. השינוי בתפישת הביטחון התבטא בכך שבמערכת הפוליטית, ובעקבותיה גם באמצעי התקשורת, החלו לדון בגלוי בסוגיות ביטחוניות-צבאיות, תוך מתיחת ביקורת עצמית על תפקודם בעבר.⁷

תופעה זו הומחשה במחלוקת שנתגלעה סביב שידור הדרמה "חירבת חיזעה" המבוססת על ספרו של ס. יזהר שפורסם ב-1949 ועסק בכיבוש ובהגליה של כפר ערבי בידי חיילים ישראליים במלחמת העצמאות, בטלוויזיה הישראלית. הצילומים החלו זמן קצר לפני הבחירות והמהפך הפוליטי של שנת 1977, והסתיימו לאחר הבחירות, אלא שאז החל ויכוח בשאלה האם השידור יגרום נזק למדינה או יתקבל כסימן לחוסן עצמי. לאחר דיונים שנערכו בכנסת ובוועדת החינוך שלה, ומחאה ציבורית שבמהלכה השביתו עובדי רשות השידור את המסך ל-45 דקות, החליטה מליאת רשות השידור לשדר את הדרמה במסגרת התוכנית "השעה השלישית", שכללה דיון לאחר ההקרנה.

את השפעת התקשורת הבין לאומית במחלוקת זו ניתן לראות בעצם הוויכוח הציבורי שהתנהל בנושא. אמנם הסיפור היה חלק מתוכנית הלימודים בבתי הספר, אולם הקרנתו בטלוויזיה עוררה התנגדות כשל הטענה כי תשיפתו לתקשורת הבין לאומית עלולה לפגוע בקונצנזוס לגבי נושא הביטחון שעליו מושתת קיומה של מדינת ישראל. ההחלטה על הקרנת הדרמה, למרות הביקורת הפוליטית, היתה הוכחה לעצמאות רשות השידור, ואילו התגובה הציבורית הראתה כי ניתן לדון בתקשורת גם בנושאים הקשורים בביטחון המדינה והמעוררים מחלוקת ציבורית. ההשלכות של ההחלטה היו אף מעבר לוויכוח המקומי וחדרו גם לתקשורת הבין לאומית, מאחר שהטלוויזיה הירדנית, ששידוריה נקלטים בישראל, הקרינה את הדרמה לאחר שזו הוקרנה בטלוויזיה הישראלית.⁸

את שינוי ההתייחסות הציבורית לחשיפת נושאים הקשורים לביטחון המדינה ניתן לראות בצורה בולטת יותר במלחמת לבנון, שגורמה לעירעור ההסכמה הלאומית בכל הקשור לביטחון המדינה. בעוד שכל מלחמות ישראל, עד מלחמה זו, היו "מלחמות אין ברירה", מלחמת לבנון הוגדרה על ידי רבים כ"מלחמת ברירה". מטרת המלחמה, מלבד בתקופה הראשונה, לא זכו להסכמה כללית ועירערו את הקונצפציה של תפישת הביטחון והסכמה לאומית רחבה בנושאים אלה. תפקיד התקשורת העולמית בתהליך זה היה משמעותי ביותר, מאחר ו-77 ימי הלחימה

הראשונים זכו לביקורת רבה וטוקרו בהרחבה אף יותר מאשר כלל התקופה של מלחמת האזרחים שהחלה בלבנון שבע שנים לפני כן. יש לציין במיוחד את הביקורת של התקשורת האמריקנית, מאחר שהמלחמה הובילה למעורבות צבאית מוגבלת של ארצות הברית בלבנון.

במלחמה זו ניתן לראות תהליך ברור של שינוי הגישה החברתית וכתוצאה מכך גם התקשורתית לנושא הביטחון. המהלכים הראשונים של המלחמה, שהחלה ביוני 1982 כמבצע "שלום הגליל" שמטרתו היו מוגבלות, זכו לתמיכה ציבורית רחבה ביותר. גם התפקיד שנטלה על עצמה התקשורת היה דומה לזה של שאר מלחמות ישראל, כלומר הזדהות עם מטרת המבצע ופירסום מידע בהתאם להוראות מערכת הביטחון. ואולם כשלושה שבועות לאחר מכן,

ובהם הכניסה למערב ביירות והטבח במחנות הפליטים. הסיקור הביקורתי בתקשורת הישראלית, שנמשך בכל שלוש שנות שהות כוחות צה"ל בלבנון, הוכיח כי בנוסף לשינוי התייחסות התקשורת לסיקור בעת מלחמה, חל גם שינוי במדיניות הסיקור הכוללת של התקשורת בנושאים הקשורים לביטחון המדינה. שינוי זה בא לידי ביטוי לאחר שבשנת 1983 פסל בית המשפט העליון החלטת הממשלה שחייבה את מנכ"ל רשות השידור לאסור ראיונות עם תומכי אש"ף בשטחים. בפשרה שהושגה הוחלט שתהיה סמכות בידי המנכ"ל לצנזר ראיונות רק אם הם כוללים תעמולה אנטי ישראלית.¹⁰ בהקשר זה יש לציין כי עצם הפנייה לבית המשפט והעלאה לסדר היום הציבורי של נושא זכות הציבור לדעת מוגבלות הצנזורה הביטחונית, הוכיחה כי התקשורת הישראלית שינתה את ההתייחסות שלה לסיקור נושאים ביטחוניים ואף אינה נרתעת מעימותים עם השלטון בנושאים החשופים לתקשורת הביטחונית.

השינוי העיקרי שהחל בשנות ה-80 בהתייחסות לסיקור נושאים ביטחוניים בתקשורת נבע מכך שהחל מתקופה זו היו מדינת ישראל צה"ל ומערכת הביטחון נתונים לביקורת של גורמים ציבוריים ופוליטיים מקומיים ושל התקשורת הבין לאומית. בין האירועים שעל פירסומם הוטל חסיון בישראל ושפורסמו בתקשורת הזרה היו תנאי עיסקת שיחרור המחבלים עם אחמד גיבריל (שפירסם את דרישותיו בעולם) ופרשת מרגל האטום מרדכי וענונו (שפורסמו בעתונות זרה). במקרים אלה העדיפה ועדת העורכים להיענות לבקשת הממשלה ולצנזר פירסום מידע, אולם חשיפת פרטים חסויים בתקשורת הזרה גרמו לתחילת עירעור עמדת התקשורת הישראלית לגבי חסיון על פירסום אירועים בנושאים ביטחוניים. על רקע זה יש לראות גם את שינוי התייחסות של התקשורת בכל הקשור לסיקור פעילות שירותי הביטחון. תחילתו של תהליך זה בפרשת קו 300, שהולידה פולמוס ציבורי נוקב ושינתה את אופי היחסים שבין שירותי הביטחון והתקשורת. לאחר סיום פעולת החילוץ של חטופי אוטובוס אגד, באפריל 1984, התברר כי שניים מהחוטפים הורדו מהאוטובוס בעודם בחיים. הפירסומים הרשמיים טענו בתחילה כי רק שניים מהמחבלים נהרגו, ואילו לאחר מכן נטען כי כל הארבעה נהרגו בעת פעולת החילוץ. בעקבות זאת פירסם העתון "חדשות" ללא אישור הצנזורה, תמונה ובה נראה אחד המחבלים מובל מהאוטובוס בעודו חי. בתגובה לפירסום זה הורה הצנזור הצבאי לסגור לארבעה ימים את בית הדפוס של העתון. פניית העתון לבג"ץ נדחתה, ופרקליטות המדינה אף העמידה לדין את עורכי העתון¹² באשמה של פירסום ידיעה בלא הצגתה לצנזור בהתאם לתקנות ההגנה לשעת חרום. כ-1989 הרשיע בית משפט השלום את עורכי העתון, אולם בית המשפט המחוזי זיכה אותם ב-1993. בית המשפט קבע כי שיקולי הצנזור לאסור את פירסום הידיעה ב-1984 היוו פגיעה חמורה בזכות הציבור לדעת.¹³

בעת שכוחות צה"ל המשיכו בפעילות שחרגה מהמטרות הראשוניות של המבצע, החלה מחאה ציבורית נגד הרחבת הפעולה מעבר לקו 40 הק"מ והכניסה למערב ביירות, ובעקבות הטבח במחנות הפליטים סברה ושתילה, בו נרצחו כ-60 איש. הוויכוח הציבורי, שסיקר בהרחבה בתקשורת הישראלית והבין לאומית, הגיע לשיאו בהפגנה בהשתתפות כארבע מאות אלף אזרחים שנערכה בסוף ספטמבר. לאחר מכן נוהל המאבק הציבורי נגד המלחמה באמצעות מודעות בעתונים, משמרות מחאה והפגנות רבות משתתפים שבמידה רבה כוונו לתקשורת הזרה (בתקופה זו החלה התופעה של הנפת שלטים באנגלית במטרה להיחשף בתקשורת הזרה). שינוי הגישה התקשורתית בישראל היה במעבר מתמיכה מוחלטת במטרות המבצע לביקורת נגד המלחמה והבלטת הוויכוח על סרבנות גיוס, ובעיקר בתמיכה הנרחבת של העתונות בהקמת ועדת חקירה לטבח שערכו הפלנגות הנצריות במחנות סברה ושתילה.¹⁴

פרשת קו 300

ניתן לומר כי בעקבות מלחמת לבנון ומסקנות ועדת החקירה שהביאו להתפטרות שר הביטחון אריאל שרון, חל שינוי עמוק בתפישת החברה והתקשורת את נושא הביטחון. השפעת התקשורת הבין לאומית על תהליך זה היתה מכרעת, שכן פריצת ההסכמה הלאומית היתה במידה רבה תוצאת החשיפה של אירועים מרכזיים,

שר הביטחון יצחק רבין מקביל שבוי שחזר בעקבות עיסקה עם אירוגנו של גיבריל

כדי להבין את התהליך, שבסיומו נפגעה סמכות הצנזורה לאסור איסור גורף של פירסום ידיעות בנושאי ביטחון, יש לבדוק את התנהגות שאר התקשורת הישראלית בפרשה זו. גורן (1989) מציינת כי התקשורת הישראלית נמנעה מלהתעסק בנושא זה ולא דיווחה על הקמת שתי ועדות חקירה במשך קרוב לשנה, מאחר שהנושא נאסר לפירסום על ידי הצנזורה. בפברואר 1985 פירסם השבועון "כותרת ראשית" ידיעה, כי החשוד העיקרי בהריגת שני המחבלים הוא תת אלוף (דרגתו אז) יצחק מרדכי (שר הביטחון כיום). ידיעה זו פורסמה אף היא, כמו הפירסום הקודם בעתון "חדשות", תוך עקיפת הצנזורה. רק לאחר למעלה משנה נחשפה העובדה שהפלתו של מרדכי היתה תוצאה של עדות שקר שמסרו ראשי השב"כ לוועדות החקירה. למרות זאת פנתה הממשלה לנשיא, שחנן את ראשי השב"כ עוד לפני בירור התלונה בבית משפט. רק בשלב זה, לאחר שהצנזורה התירה את הפירסום, עסקה העתונות בהרחבה בנושא, תוך סיקור ביקורתי של ההחלטה שהביאה לחנינת ראשי השב"כ.

פרשה נוספת שגרמה לשינוי התייחסות התקשורת לסיקור שירותי הביטחון התרחשה בשנת 1987. בעת זיכוי של קצין צה"ל, עיזאת נאפסו, קבע בית המשפט העליון כי הודאתו באשמה, שהביאה קודם לכן להרשעתו בבית משפט מחוזי, נגבתה על ידי חוקרי השב"כ בדרכים פסולות. בעקבות כך הוקמה ועדת לנדוי לחקור את שיטות הפעולה של השב"כ. את שינוי התייחסות הציבורית לנושאי ביטחון ניתן לראות בעובדה שחלק מממצאי הדו"ח פורסמו בתקשורת, כולל הקביעה כי השתרשה בשב"כ נורמה של מתן עדות שקר בבית משפט. לטענת גורן, דו"ח הוועדה אישר למעשה את דרך הפעולה שנקטה התקשורת החל מפרשת קו 300, שכללה שינוי בגישה של אי התעסקות בנושאי ביטחון תוך אימוץ גישה ביקורתית שלא נרתעת אף מעימותים עם השלטון בכל הקשור לחופש העתונות ומילוי תפקידה כחושפת מחדלי השלטון. סטרשנוב (1994) אף מציין בנושא זה כי במידה רבה חייב נאפסו את יציאתו לחופשי לתקשורת, שחשפה את הפרשה כולה.

התאמה לדרך התייחסות הבין לאומית

פגיעה נוספת ומתמשכת בתפישת הביטחון התרחשה בעת אירועי האינתיפאדה, שהחלו בדצמבר 1987 ונמשכו כשבע שנים. התקופה הארוכה של האירועים והניסיון של התקשורת הבין לאומית לסקר את ההתרחשויות בצורה הוגנת גרמו להמחשת הסבל של הצד החלש, התושבים הפלסטינים, ולהבלטת הפעילות של חיילי צה"ל כנגד ההתקוממות. Liebes (1992) מציינת כי בכך בא לידי ביטוי הפער שבין הסיקור של התקשורת הישראלית והבין לאומית את אירועי האינתיפאדה. עם זאת יש לציין כי העובדה שבמהלך התקופה של האינתיפאדה החלו להיקלט בישראל ערוצי לוויינים שחשפו בפני הציבור את אופן הסיקור בתקשורת הגלובלית

(שכאמור היה שונה מזה של התקשורת הישראלית), גרמה לשינוי הגישה של התקשורת הישראלית בכל הקשור לפירסום מידע בנושאים ביטחוניים.

ההשפעה של ערוצי הטלוויזיה הגלובליים ניכרת בכך שהתקשורת הישראלית נאלצה להתאים את עצמה לדרך התייחסות הבין לאומית לאירועים שבעבר ניתן היה למנוע את פירסומם. סמלה המובהק של האינתיפאדה ונושאי הדגל שלה בראש חוצות היו מידי האבנים, אותם הקרינה התקשורת הבין לאומית שוב ושוב הדבר הגיע לידי כך שערוצי טלוויזיה זרים ציידו תושבים מקומיים במצלמות וידאו, על מנת שיתעדו התקוממות וידידי אבנים ביד ילדים ובני נוער. מעורבות התקשורת הבין לאומית באה לידי ביטוי גם בסיקור ואף בחשיפת פרשיות שונות במהלך האינתיפאדה, ובהם פעילות של חיילי צה"ל בשטחים ודיונים בבתי משפט בהקשר של משפטי גבעתי א' וב', משפט גולני ומשפטו של אל"מ יהודה מאיר.¹⁴

בעת האינתיפאדה חל שינוי משמעותי ביחסים שבין מערכת הביטחון והתקשורת. בתחילת האינתיפאדה האשימו גורמים פוליטיים בכירים את התקשורת הזרה בליכוי האירועים, והצבא הגביל תנועה עיתונאים וצוותי צילום בשטחים. מדיניות זו התבססה על ההנחה כי הימצאות התקשורת היא זו שיוצרת את האירועים. לעומת זאת בהמשך האינתיפאדה התברר כי התקשורת הזרה לא היתה אמנם שותפה לפרוץ ההתקוממות, אולם היה לה חלק מרכזי בעיצוב דעת הקהל העולמית לגבי האירועים. הדיווח העובדתי של רשתות הטלוויזיה הזרות חשף את האירועים וקבע את סדר ההתרחשויות ובכך עקף את מגבלות הסיקור שהטיל הצבא הישראלי. ניתן לומר כי התקשורת הזרה הוכיחה כי הצורך בדיווח מהימן ועדכני של ההתרחשויות הוא בעל השפעה חזקה יותר מצרכי ביטחון או מגבלות פירסום. בעקבות כך, שינתה גם התקשורת הישראלית שכתחילה סיקרה את האירועים תוך כיבוד מגבלות הסיקור, את דרך התייחסות והתאימה אותה לזו של התקשורת הזרה (Lederman, 1992).

מלחמת המפרץ, שהתרחשה בתחילת 1991, ביססה מגמה זו. זו היתה "מלחמה טלוויזיונית בין לאומית", שכללה שידורים חיים ששודרו ברחבי העולם והראו את זווית הראייה האמריקנית Kellner (1992) טוען כי במלחמה זו הצליחו הממשל והצבא האמריקני לגייס את התקשורת הבין לאומית לסיקור אוהד ומגמת של ההתרחשויות. ההצלחה האמריקנית נבעה מכך שהמירע (כולל דיסאינפורמציה) הגיע ממקורות רשמיים אמריקנים ושיקף את העמדה האמריקנית, ובהתאם לכך ניתן לתאר את אופן הסיקור של המלחמה בערוצי הטלוויזיה בעולם כמסע יחסי ציבור מאורגן שניצל כהלכה את יתרונות הטלוויזיה.

אופן הסיקור של מלחמה זו השפיע על התייחסות החברתית והתקשורתית הישראלית לחשיפת נושאים ביטחוניים. המלחמה

מידע מהציבור בפרשה זו על ידי שלטונות צה"ל.¹⁷ את שיאו של תהליך שינוי הגישה לגבי הגבלות ביטחוניות על מידע המתפרסם באמצעי התקשורת ניתן לראות בהתרחשויות שהביאו לחשיפת שמותיהם של ראש השב"כ וראש המוסד. תחילתו של תהליך עירעור התקשורת על מדיניות הצנזורה שמנעה כצורה שיטתית פירסום שמותיהם או פרטים מזהים אחרים של ראשי שירותי הביטחון היה בעתירה לבג"ץ של המקומון התל אביבי "העיר" נגד סירוב הצנזורה לאשר כתבה על ראש המוסד, למרות ששמו לא הוזכר בכתבה. פסק הדין שפורסם ב-1989 היווה הישג חשוב לחופש העתונות, לאחר שבית המשפט קבע כי על הצנזורה למצוא את האיזון בין חופש הביטוי וביטחון המדינה, וכי אין בסמכות הצנזורה לפסול כל כתבה בנימוק של פגיעה בביטחון המדינה.¹⁸

ואולם השינוי התרחש בעיקר בשל הצורך של התקשורת הישראלית להתאים את עצמה למדיניות התקשורת הגלובלית. צורך זה יצר דפוס של שיתוף פעולה בין המערכת הפוליטית והתקשורת, שהביא בסופו של דבר לביטול מגבלות הצנזורה על פירסום שמות ראשי שירותי הביטחון. תחילתו של תהליך זה, שהושפע במידה מכרעת מהעובדה ששמות ראשי שירותי הביטחון נחשפו בתקשורת העולמית, היה ביום האחרון לכהונתו של יעקב פרי כראש השב"כ. הצנזורה התירה לפרסם את שמו ואת תמונתו רק לאחר סיום כהונתו, ב-1 במרס 1995, אולם ערוץ 2 החליט לחשוף פרטים אלה במהדורת החדשות המרכזית של הערב הקודם, ובכך הקדים את הפירסום בארבע שעות. הפירסום המוקדם נומק בכך שלא היה כל הגיון להשאיר את החסיון בתוקף עד לחצות אותו לילה במקום לאפשר לערוצי הטלוויזיה לפרסם את המידע בשמונה בערב. מקרה זה מראה על שינוי במדיניות השידור של ערוצי הטלוויזיה. בניגוד לעבר, כאשר החלטות הצנזורה כובדו גם אם היו בניגוד לעמדת אמצעי התקשורת, הוכיח הפירסום המוקדם כי התייחסות התקשורת לנושאים בעלי אופי ביטחוני תהיה בעתיד לגופו של עניין ועל פי קריטריונים של אחריות ציבורית. יש לציין כי ההחלטה על הפירסום המוקדם התקבלה לאחר שהצנזורה סרבה להענות לפניית חברת החדשות של ערוץ 2 להקדים את שעת הפירסום. למרות זאת התייחסו הציבור והתקשורת להחלטה לעקוף את החלטת הצנזורה כאל החלטה עניינית ונכונה אותה היתה אמורה הצנזורה לקבל בעצמה.

התנגשות נוספת בין הצנזורה ודרישת התקשורת לחשיפת שמו של ראש השב"כ היתה לאחר התפטרות מחליפו של יעקב פרי, כרמי גילון, בתחילת שנת 1996. תחילה פורסם בתקשורת שמו של המועמד להחליפו, עמי איילון. במקרה זה לא נעברה עבירת צנזורה, מאחר והחסיון היה על שמו של ראש השב"כ, אולם בתקשורת הישראלית הוא תואר כמי שמיועד להתמנות לתפקיד, וכך, עוד בטרם התירה הצנזורה את פירסום שמו של ראש השב"כ

מלחמת המפרץ - יולדת ומסיכתה צמודה

ביטאה הסכמות פוליטיות ותקשורתיות גלובליות וחשפה את הציבור הישראלי לדרך הסיקור של התקשורת הגלובלית. דרך הסיקור של המלחמה הראתה לציבור בישראל כי ניתן להשתמש בתקשורת בכדי להשיג מטרות מלחמתיות, כפי שעשה הצבא האמריקני על ידי מסיבות עיתונאים יומיות והעברת מידע מסודר (גם אם מוגבל) לתקשורת. באותה עת החלו להיקלט שידורי טלוויזיה גלובליים בישראל (באמצעות מערכות טלוויזיה בכבלים) וגם הטלוויזיה הישראלית שידרה שידורים חיים שהיוו חלק משידור גלובלי. העובדה ששידורים חיים מישראל שודרו באופן רציף בעולם ותאמו לאופן הסיקור הכולל של האירועים, ובנוסף לכך הגיע המידע דרך אמצעי התקשורת, הוכיחו כי שידורי הטלוויזיה הגלובליים חושפים את המציאות הישראלית בפני העולם באופן שבו לא ניתן עוד למנוע פירסום מידע באמצעי תקשורת זרים.

מציאות חברתית חדשה

בעקבות כל אלה, חל שינוי בהתייחסות כלי התקשורת בישראל לצנזורה הצבאית, לצה"ל ולמערכת הביטחון. מגמה זו נמשכה גם בעת הדיווח על אסון צאלים ב'¹⁵ שהיווה ציון דרך נוסף במגמה זו. במשך ימים ארוכים עסקו כלי התקשורת בנסיבות בהן ניספו החיילים, וחשפו בפני הציבור פרטים על התאונה, על החקירה ועל הבטיחות בצה"ל.¹⁶ השפעת התקשורת הגלובלית ניכרת היטב גם כאן. העובדה שדיווחים של ערוצי טלוויזיה גלובליים נקלטו בישראל גרמה לכך שהתקשורת הישראלית ביקרה מיוזמתה הסתרת

מה לשינוי
אם מידע
התקשורת
סות הבין
גם. סמלה
זרצות היו
שוב ושוב.
מקומיים
בנים בידי
לידי ביטוי
אדה, ובהם
ט בהקשר
ל"מ יהודה
בין מערכת
פוליטיים
ביל תנועה
על ההנחה
'עומת זאת,
יתה אמנם
זוי בעיצוב
של רשתות
התרחשויות
ניתן לומר
ועדכני של
ביטחון או
הישראלית,
ר, את דרך
(Lederman,
מגמה זו.
ה שידורים
האמריקנית.
של והצבא
הד ומגמת
מידע (כולל
ושיקף את
'פן הסיקור
כור מאורגן
ז החברתית
המלחמה

ליד ראש הממשלה, האם הוא נבחר לתפקיד, הוא ענה כי הוא לא יכול להכחיש שהוא נמצא במטוס. בעקבות כך פורסמה בתקשורת הישראלית הידיעה כי דני יתום מונה לתפקיד ראש המוסד, ולאחר מספר ימים הצנזורה נאלצה להסיר את החסיון גם בנושא זה.²¹

הסכם צנזורה חדש

מאפיין נוסף של שינוי התייחסות התקשורת לפירסומים בנושא ביטחון ניתן לראות בנושא ההסכמה בין צה"ל ואמצעי התקשורת על אי פירסום ידיעות על חיילים שנפגעו לפני שנמסרה על כך הודעה למשפחות. המקרה המפורסם ביותר התרחש לאחר הפעולה לשחרור החייל החטוף נחשון וקסמן, במהלכה נהרגו שני חיילים: וקסמן עצמו וסרן ניר פורז, מפקד היחידה המחלצת בעוד רשתות הרדיו והטלוויזיה הזרות, שאת חלקן אף ניתן לקלוט בישראל, שידרו פרטים על כשלון פעולת החילוץ, כולל העובדה שבמהלכה נהרגו שני חיילי צה"ל, לא הורשו רשתות הרדיו והטלוויזיה הישראליות לדווח על כך בטרם נמסרו הודעות רשמיות למשפחות והודעה לציבור במסיבת עיתונאים שקיימו ראש הממשלה והרמטכ"ל. אלא שהמצב החדש שנוצר בעקבות קליטת שידורי טלוויזיה גלובליים בישראל, אליו לא הורגלה התקשורת הישראלית, שבעבר יכלה לדחות פירסום אירוע ביטחוני, העמיד את כתבי הרדיו והטלוויזיה המקומיים במצב מגותך. הם נאלצו לדווח על פעולת החילוץ ותוצאותיה ברמזים בלבד, בניסיון עקב לגשר על הצורך למסור מידע מהימן תוך כדי שמירה על מגבלות הצנזורה.²²

המציאות התקשורתית החדשה גרמה להקצנת העימות בין התקשורת והצנזורה בנושא זה, שאת השלכותיו ניתן לראות בהסתלקות עתון "הארץ" מההסכמה בין צה"ל לבין התקשורת בנושא פירסום שמות נפגעים. בעקבות כך אף הודיעה פרקליטת המדינה שצה"ל איבד את אמונו בעתון "הארץ".²³ ואולם הודעה דובר צה"ל לא שינתה את עמדת התקשורת, ובנוסף ל"הארץ" החליט גם העתון "דבר ראשון" שלא לכבד את ההסכמה על אי פירסום שמות נפגעים. ההחלטה לעקוף את הצנזורה התקבלה על ידי העתון לאחר אירוע שבו נהרגו ארבעה חיילי צה"ל בלבנון למרות שהאירוע התרחש בשעה שמונה בערב, הצנזורה אסרה פירסום ידיעה זו עד שיודעו למשפחות החללים, כך שלא ניתן היה לפרסם את הידיעה בעתון שיצא לאור ביום המחרת. למרות זאת, החליט עורך העתון לפרסם את הידיעה. לדבריו, הוא קיבל מידע ממקור מוסמך שהמשפחות ידעו על מות יקיריהם כשעזב לאחר האירוע, ולקח "סיכון מחושב" בהחליטו לפרסם את הידיעה למרות איסור הצנזורה.²⁴ יש לציין כי הידיעה על נפילת החיילים לא שודרה בתחנות טלוויזיה זרות הנקלטות בישראל, ולכן ניתן להסיק כי ההחלטה לעקוף את הצנזורה לא נבעה מהשפעות ישירות של שידורי טלוויזיה גלובליים אלא היתה תוצאה של המגמות

החדש, תואר עמי איילון במגוון תארים שעקפו את אישור הצנזורה (כגון: ראש הממשלה יפגש עם אלוף עמי איילון לקראת אישור מינויו כראש השב"כ, במערכת הביטחון מכחישים את הידיעות כאילו מפקד חיל הים לשעבר עדיין מהסס לקבל את תפקיד ראש השב"כ, בשב"כ יקבלו בכרחה את עמי איילון, הממשלה תאשר את מינויו של איילון כראש השב"כ, או אף כותרת בה נכתב "היורש המיועד" בצד שמו ותמונתו של איילון בעמוד שעסק בהתפטרות ראש השב"כ).

עקיפת הצנזורה התבטאה בכך שתהליך בחירת ראש השב"כ תואר בהרחבה בתקשורת ואף דווח כי הממשלה אישרה את המינוי, וכל זאת עוד בטרם הוא מונה רשמית לתפקיד. במקביל, פירסמה התקשורת הישראלית את שמו של כרמי גילון, לאחר שהעתון "יוזשינגטון פוסט" פירסם את השם (הצנזורה מתירה להעתיק ידיעות המתפרסמות בתקשורת הזרה). למרות זאת אסרה תחילה הצנזורה את פירסום תמונתו, אולם למחרת בטלה את החסיון על פירסום שמו ותמונתו של כרמי גילון. גם פירסום העובדה כי עמי איילון מונה לתפקיד ראש השב"כ החדש הותרה לפירסום על ידי הצנזורה בדיעבד, רק לאחר שדבר המינוי פורסם בתקשורת הישראלית.¹⁹ השפעת התקשורת הבין לאומית ניכרת היטב בתהליך שהביא לפירסום שמו של ראש השב"כ. שמו ותמונתו היו ידועים לרבים, לאחר שפורסמו באמצעי התקשורת בעולם והוא אף נפגש תדירות עם נציגים פלסטינים במסגרת שיחות השלום. שמו, כתובתו, ופרטים נוספים עליו פורסמו ברשת האינטרנט ובדפי מידע שהופצו על ידי פעילים מתנועת "כך" בירושלים. ניתן לומר כי העובדה שהתקשורת הישראלית היתה מנועה מלחשוף את שמו ותמונתו, בעוד שהתקשורת העולמית חשפה פרטים אלה, ערערה את הבסיס עליו הושתת איסור הפירסום וגרמה לא אחת למבוכה בתקשורת הישראלית. עם זאת אין ספק שהתקשורת הישראלית לא היתה נוהגת בניגוד לרצון הציבור והלכי הרוח הפוליטיים, ולכן סביר להניח כי המגמות הגלובליות השפיעו לא רק על התקשורת אלא גם על החברה והמערכת הפוליטית, וכי תהליך הסרת החסיון הוא תוצאה של מצב שבו החברה, המערכת הפוליטית והתקשורת הישראלית התאימו את עצמם למאפייני התקשורת הגלובלית.

מגמה זו נמשכה גם בעת מינויו של ראש המוסד החדש, אלא שכאן בולט שיתוף הפעולה בין התקשורת והממשלה בתהליך הסרת החסיון. תחילה פורסם בתקשורת כי "לתפקיד יש שני מועמדים עיקריים: האלוף זאב ליבנה, שהיה מפקד חילות השדה, והאלוף דני יתום, שהיה מזכירו הצבאי של ראש הממשלה, שמעון פרס. בעת הטיסה חזרה מהוועידה הבין לאומית למלחמה בטירור שנערכה בשארם א שיח, נשאל ראש הממשלה דאז האם החליט על מינוי ראש המוסד החדש,²⁰ והוא ענה על כך בחיוב. כאשר נשאל האם המועמד הנבחר נמצא במטוס, השיב ראש הממשלה כי אינו יכול להשיב על כך. ואולם כשנשאל מזכירו הצבאי, דני יתום, שישב

המקומיות והגלובליות שהשפיעו על שינוי מדיניות הסיקור של אמצעי התקשורת הישראליים בנושאים ביטחוניים גרמו לפיכך לשינוי תפקיד התקשורת בחברה: בעוד שבעבר היתה לצה"ל סמכות בלעדית לאסור פירסום מידע בתחומים שונים, מוטלת כיום עיקר החובה על שמירת האיזון בין זכות הציבור לדעת לבין השמירה על ביטחון המדינה על התקשורת עצמה. תפקידה של התקשורת הישראלית הוא, לפיכך, לאזן בין מגמות מקומיות וגלובליות בסיקור של נושאים ביטחוניים.

התאמת הסיקור המקומי לסיקור בעולם

מרכזיות נושא הביטחון הלאומי בפוליטיקה ובחברה בישראל הוא תוצאה של ההנחה שישראל היא אומה במצוקה קיומית. תפישת הביטחון שהתפרשה בישראל נובעת ממצב המלחמה המתמשך בין ישראל למדינות ערביות ולארגונים תמושים קנאים, והחשיפה היומיומית לפיגועי טירור נגד אזרחים. במשך השנים נוצרה הסכמה

ישראל מספקת לעולם כותרות לרוב. הניסוג מלבנון ב-1985 משכה תשומת לב מרובה בישראל ומוחוץ לה

החדשות בתקשורת הישראלית בהתאם לתרבות התקשורת הגלובלית החדשה.

עיוותים אלה הסתיימו בהכרה הדדית של הצנזורה והתקשורת במציאות התקשורתית החדשה שנוצרה בישראל, בעקבות השפעת התקשורת הגלובלית. הכרה זו התממשה בהסכם הצנזורה החדש, שאימץ את הכלל שנקבע בבית המשפט העליון בשנת 1989, לפיו הצנזורה תמנע רק פירסום מידע שיש בו ודאות קרובה לפגיעה ממשית בביטחון המדינה. ההסכם מגביל את סמכויות הצנזורה על ידי הקביעה שבראש ועדת הערר על החלטותיה יעמוד משפטן ולא נציג ציבור שמונה על ידי הרמטכ"ל. בנוסף, יכולים עורכי העיתונים לפנות לבג"ץ לערעור על החלטות הצנזורה. בכך איבד צה"ל את זכות הווטו על פירסום מידע בנושאים ביטחוניים.

בכחינה של ההשפעות הגלובליות והמקומיות על מדיניות הסיקור של אמצעי התקשורת בישראל, הסכם זה מאשר את ההכרה של מערכת הביטחון והתקשורת הישראלית בהתהוותה של מציאות תקשורתית חדשה, המושפעת משינויים פוליטיים, חברתיים ותקשורתיים בעולם שמשפיעים גם על ישראל. המגמות

THE JERUSALEM POST INTERNATIONAL EDITION The perfect gift for your friends and relations overseas

THE JERUSALEM POST

Vol. LIII, No. 15839 Sunday, February 17, 1985 • Shevat 24, 5745 • Jomada Awal 24, 1405 15335

Drive Carefully better to be late than the late

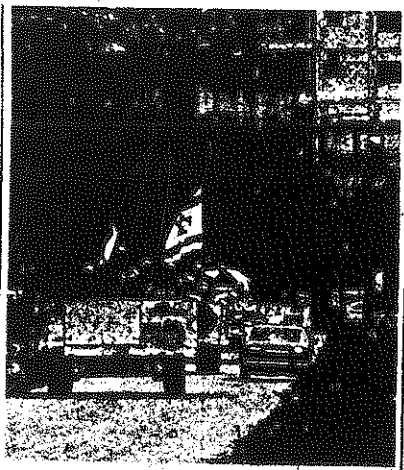
Inflation was 5.3% in Jan.

By AVI TEMKIN Post Economic Reporter The Consumer Price Index rose 5.3 per cent in January, the Central Bureau of Statistics announced on Friday, making January the second consecutive month of single digit inflation.

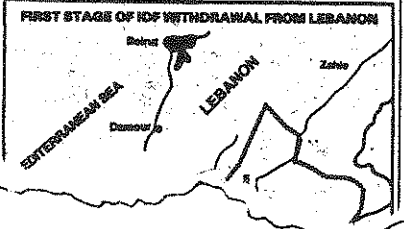
The increase in retail prices over the last month of the first package deal brought the CPI to 113.2 points on a 1980=1 baseline. From last month the CBS has divided the index, which was given until December on a 1980=100 baseline, by 100 to simplify calculations. Since the cumulative inflation rate for December and January was just some 9 per cent, workers will not receive any cost-of-living compensation with their February pay. This allows the increase to be payable only after the inflation rate goes over 12 per cent. Thus, wage earners are certain to receive a C-o-L increment only in their March salaries, payable in April.

According to bureau officials, the CBS can already account for price increases of some 5 per cent in February. But the officials warned that to this figure should be added the price increases in the wake of the ending of the package deal - which were not recorded by them - and price rises in the coming two weeks.

The Treasury said on Friday that February's rate of inflation would be considerably higher than that of January and December. Unofficially, the ministry has estimated that February's inflation rate will be 12 per cent.

An IDF armored column pulls out of the Awali line. (Arieh Brumman)

Troops redeploy along interim S. Lebanese line IDF completes pullback I

By HIRSH-GOODMAN and JOSHUA BRILLIANT Post Defense Reporters

The Israel Defence Forces yesterday afternoon completed without incident the first part of the three-staged pullback of Israeli forces from Lebanon. The pullback from Sidon started at 11:07 a.m. - 48 hours ahead of schedule - ending 32 months of Israeli military presence in the city.

By 12:30 p.m. there were no Israeli forces left in Sidon, along the Awali River or in the Shi'ite villages between the Zaharani and Litani Rivers.

Defense Minister Yitzhak Rabin, speaking to the press atop a hill overlooking Sidon yesterday ac-

stressed that the withdrawal to the Litani River line was only the first stage of a plan for getting the IDF out of Lebanon and not an end in itself. He said the problem of terror from Lebanon had not been solved, and that stage one of the pullback was the first stage "of a plan for a new strategy against terror."

Chief of General Staff Rav-Aluf Moshe Levy said that he expected that the "major part of the pullback" would be completed within three months.

Yesterday's pullback was relatively uncomplicated and involved Golani infantrymen and tanks. All heavy logistical equipment and prefabricated buildings had been pulled out of the area two weeks ago.

The main reason given for the trouble-free nature of the pullback,

however, was the IDF's decision to advance the withdrawal by two days, thus creating an element of surprise. Another factor behind the absence of terrorist attacks during the withdrawal was that it took place on the Sabbath.

Early yesterday morning the two routes that the troops pulling back were to use - one running west to east through Jezine to Metulla, and the other along the coastal road - were secured by paratroops and other specialized infantry. At 7 a.m. the Golani commander received orders that his men were to be prepared to pull back later that morning - orders that were greeted with jubilant cheers from the men. Minutes after the two Israeli tanks and several armored personnel carriers guarding the Awali bridge on the

northern outskirts of Sidon left their positions, the first Lebanese Army units, led by a jeep flying the Lebanese flag, moved into the city, (see adjacent story).

The small Israeli column headed east, and moved slowly toward Jezine. It was joined by other units which pulled back from their positions one at a time. The army used bulldozers and graders to clear snow-covered roads around Jezine. There was little tension along the 20 kilometer-long axis, however, since it is controlled by the Christians.

Israeli defence officials yesterday refused to say whether or not there had been coordination with the Lebanese Army prior to the pullback. But Chief of General Staff Levy noted that "the fact is that minutes

(Continued on Page 2, Col. 4)

Roses greet Lebanese troops in Sidon

SIDON (AP) - The Lebanese Army yesterday moved rapidly to take over the Awali River crossings, the town of Sidon and its surroundings - all evacuated by the Israel Defence Forces in the first stage of its withdrawal from Lebanon.

According to reports from Sidon, there were no clashes, but according to Lebanese Radio, three alleged collaborators with Israel were executed there yesterday. There were no other indications of the disorder widely anticipated in the area after the Israeli troop withdrawal, and the Lebanese soldiers were welcomed and roared by the

city's Shi'a-dominated South since their June 6, 1982, invasion.

Berri continued: "What we need from our citizens in Sidon and the rest of the South is to be prepared and to confirm to world opinion that we are ready to live together in peace."

Karamneh also said he was "happy" to extend his congratulations to his fellow Lebanese and to "the national resistance especially" for forcing the Israeli withdrawal. "National resistance" is the phrase the Lebanese use for the almost daily terrorist attacks against Israeli forces.

tion came shortly after 7 a.m. when Israeli notified Unifil that it was abandoning the Awali front, and Unifil informed the Lebanese Army.

Tunor Goksel, the Unifil spokesman, said there was no request from either side for any of the 5,200 Unifil troops or other UN forces to move into the area being vacated by the Israelis.

The actual pullback from the Awali River began shortly after Israeli soldiers lowered the Star of David flag, that had marked the

main river crossing into South Lebanon for the last 32 months.

Following several weeks of thinning-out operations, it took them only about two minutes starting at 11:07 a.m. to move their few remaining men and armored vehicles out.

Israeli army Chief of General Staff Moshe Levy arrived later by helicopter to inspect the scene.

He told reporters there had been "no problems" with the operation

(Continued on Page 3, Col. 4)

לאומית רחבה, מעבר להבדלי עמדות אידיאולוגיות ופוליטיות, בצורך למנוע פירסום העלול לסכן את הביטחון הלאומי (הורביץ, 1985; נגבי, 1995).

התפתחות כלי תקשורת מאז שנות ה-70 גרמה לציבור הרחב בכלל ולפוליטיקאים בפרט שלא להסתמך עוד באופן בלבדי על מקורות ממשלתיים (ברדילי, 1992). מגמה זו התעצמה החל מאמצע שנות ה-80, לאחר שהחל תהליך של פריצת ההסכמה הלאומית בקשר לחסיון פירסום מידע ביטחוני. שידורי טלוויזיה בין לאומיים שחשפו מידע שנאסר לפירסום בישראל, יצרו שינוי בגישה לגבי פירסום מידע בנושאים ביטחוניים בתקשורת הישראלית. תהליך זה התגבש בשנות ה-90, עם התפשטותם של שידורי טלוויזיה גלובליים המועברים באמצעות לוויינים והנקלטים ברחבי העולם, וגם בישראל. השילוב של השפעות גלובליות וערכים מקודשים של החברה הישראלית יצר מציאות חברתית ותקשורתית חדשה בישראל בכל הקשור לסיקור נושאים הקשורים בביטחון המדינה. מאפייניה העיקריים של מציאות זו הם:

1. שינויים בהתייחסות לפירסומים בנושאי ביטחון התרחשו בעיקר לאחר שאירועים ביטחוניים כגון מלחמות, פעולות טרור וכן מידע בנושאי ביטחון נחשפו באמצעי תקשורת זרים, ויצרו מצב שבו למרות שהמידע היה נגיש בכל העולם נותר איסור הפירסום בישראל בעינו. התקשורת הבין לאומית, שחשפה בפני הציבור בעולם מידע שהיה חסוי בפני הציבור הישראלי, למרות שאת שידוריה ניתן לקלוט בישראל, גרמה לשינוי בגישה לגבי הגבלות ביטחוניות על מידע המפורסם באמצעי התקשורת המקומיים.

2. שינוי התייחסות התקשורת המקומית לסיקור נושאי ביטחון התרחש בעקבות השפעת שידורי הטלוויזיה הגלובליים. מאחר ולא ניתן היה להתעלם ממה שצולם על ידי מצלמות הטלוויזיה והוקרן בעולם, כולל בישראל, נותר הצורך להתאים את אופי הסיקור המקומי לזה שנחשף בתקשורת הזרה. שינוי הגישה הציבורית והתקשורתית מתבטא בכך שכניגוד לעבר, כשפירסום מידע ביטחוני נחשב כפגיעה בביטחון המדינה, הרי שכיום, בהשפעת שידורי הטלוויזיה הגלובליים, הסתרת מידע נחשבת כדיווח לא אמין הפוגע בביטחון המדינה.

3. השינוי שהתחולל בחברה הישראלית בכל הקשור להפחתת הגבלות על סיקור התקשורת בנושאי ביטחון, ובעיקר הסרת החסיון על פירסום שמם של ראש השב"כ וראש המוסד, הוכיח כי התקשורת הגלובלית שינתה את פני החברה בישראל וגרמה לשינוי בתפישת החברה את תפקיד התקשורת.

4. שינויים אלה חשפו את הבעייתיות של שמירה על איפול תקשורת בנושאי ביטחון בעידן של שידורי טלוויזיה חוצי

גבולות, והמחישו את הניגוד שבין הצורך של התקשורת הישראלית לדווח בצורה ערכנית ומהימנה ובין המגבלות הביטחוניות שמחייבות ביקורת וצנזורה של הידיעות המגיעות לאמצעי התקשורת. את המציאות התקשורתית החדשה היטוב לתאר מי שהיה כתב רשת "סקאיי" בישראל, קית' גרייבס שאמר כי מאחר שרשת "סקאיי" משדרת ערוץ חדשות סביב השעון יש באפשרותו לדווח טלפונית על אירוע חשוב מיד לאחר התרחשותו.²⁶

5. שינוי הגישה שהתרחש בתקשורת הישראלית כתוצאה מהשפעות התקשורת הגלובלית מתבטא באיזון שבין זכות הציבור לדעת והצורך להגן על ערכים המתנגשים עם העיקרון של חופש הביטוי. בעייתיות זו, שאיננה חד משמעית, היתה קיימת תמיד בישראל, אלא שחשיפת הציבור לשידורי טלוויזיה גלובליים גרמה לשינוי בראייה הציבורית והתקשורתית תוך הכרה בכך שאין לאסור פירסום אלא אם קיימת ודאות קרובה לכך שהוא יביא לפגיעה ממשית ומיידית בביטחון המדינה. גישה זו מאפיינת כיום גם את המערכת המשפטית והפוליטית (גביון, 1994).

מאפיינים אלה של התקשורת החדשה שנצרה בישראל יצרו תהליך של שילוב בין ההשפעות הגלובליות ובין הצרכים המקומיים וחובת החסיון בנושאי ביטחון. תוצאת שילוב זה היא התייחסות שונה של המערכת הפוליטית והתקשורת, לפיה מידע שמפורסם או שעתיד להתפרסם בערוצי תקשורת גלובליים נחשף גם לציבור הישראלי, בעוד שכל מידע בנושאים ביטחוניים שניתן למנוע את פירסומו בתקשורת הבין לאומית ישאר חסוי גם להבא בפני התקשורת הישראלית. יש לשים לב בהקשר לכך כי על אף העובדה ששמו ותמונתו של ראש המוסד החדש פורסמו בתקשורת, הודיע ראש הממשלה כי לאחר מינויו יוטל חסיון על פירסום פרטים הקשורים אליו, וכן לפעולותיו ולפעילות המוסד. מדובר לפיכך בתיאום בין השפעות התקשורת הגלובלית והצורך לשמור על איפול בנושאים ביטחוניים. מצד אחד, ההחלטה לפרסם את שמו של ראש המוסד נעשתה בהסכמת הממשלה אך לא מיזמתה, ומצד שני למרות שזהותו הותרה לפירסום קיימת הסכמה חברתית, פוליטית ותקשורתית כי את פעילות שירותי הביטחון יש להשאיר חסויים.

מדובר אם כן במציאות תקשורתית ופוליטית חדשה שמאפיינת את ההתייחסות החברתית לסיקור של נושאים ביטחוניים. השינויים בחזית המדינית כמורח התיכון הסכם השלום עם מצרים, הסכמי אוסלו והברון, הסכם השלום עם ירדן ושיחות השלום עם סוריה הביאו לשינוי חברתי עמוק. שינוי זה בא כתוצאה של אוכדן חלק מתכונות הסכסוך הישראלי-ערבי. התכונה העיקרית של הסכסוך היותו מתמשך, מקום המדינה, וללא נקודת סיום ברורה עורערה מעצם השינוי המדיני והשפעת התקשורת חוצת הגבולות שהפכו את הסכסוך ואת שלבי פתורו לבין לאומיים.²⁷ את המעורבות

הישראלית היא כיום בהתאם לגירסה הבין לאומית בפרשנות מקומית שמביאה בחשבון את נושאי הביטחון. את השתלטות דרך הסיקור של התקשורת הגלובלית ניתן לראות בכך שגם מערכת הביטחון והחברה הישראלית אימצו את הגישה החדשה של התקשורת שאמנם מושפעת מאופי הסיקור של התקשורת הגלובלית, אך מסקרת נושאים ביטחוניים תוך כדי שמירה על העיקרון של אי פגיעה בביטחון המדינה.

השפעה גלובלית

השינוי באופן ראיית תפקיד התקשורת בחברה הישראלית נובע מכך שהערכים החדשים, המופצים על ידי התקשורת הגלובלית והמאומצים על ידי התקשורת המקומית, באים לידי ביטוי לא רק בחשיפת נושאים בעלי השלכות ביטחוניות בתקשורת אלא אף מהיום נושאים לגיטימיים לדיון באמצעי התקשורת. ניתן לומר כי בעקבות שינוי האווירה הפוליטית והעלאת חשיבות ערכי חופש העתונות חל גם שינוי חברתי ותרבותי שהשפעתו ניכרת אף מעבר לממדים של החברה הישראלית. זאת מאחר והשינויים התקשורתיים המתרחשים כיום בישראל מהווים חלק מתהליך כולל של השפעות התקשורת הגלובלית.

השינוי במדיניות מערכת הביטחון כלפי התקשורת (מעבר להסכם הצנזורה החדש) בא לידי ביטוי בכך שבניגוד לחסיון שהוטל בעבר על פעילות צה"ל, בולט כיום שיתוף התקשורת בנושאים כגון פעילות פיקוד המרכז ביהודה ושומרון, אירועים שמתרחשים בעת פעילות צה"ל בלבנון, דיווח על תאונות בצה"ל, חשיפה של פעילות סירות ויחידות שבבעבר הוגדרו כסודיות ועידכון הציבור לגבי פעולות ביטחוניות שונות. במסגרת השינוי בהתייחסות החברתית לסיקור תקשורתי של נושאי ביטחון ולזכות הציבור לדעת יש לראות את הדיונים על שינויים בחוק חוק השב"כ, חוק הצנזורה, חוק עתונות וחוק חופש המידע, ואת החשיפה של דיונים בנושאים שקשורים בביטחון כגון הסרת החסיון על חלק מדו"ח ועדת אגרנט (שהוקמה בעקבות מלחמת יום הכיפורים) והפומביות החלקית של דיוני ועדת שמגר (שהוקמה בעקבות רצח יצחק רבין).

את ההשלכות של שינוי תפישת תפקיד התקשורת בחברה הישראלית ניתן לראות בהכרה של שלטונות הצבא בהשפעה של שינויים טכנולוגיים, פוליטיים ותרבותיים גלובליים על תפקיד התקשורת בחברה בישראל ובהתייחסות אמצעי התקשורת לסיקור נושאי ביטחון. דובר צה"ל הודה כי אין אפשרות למונע פירסום מידע באמצעי תקשורת זרים, לאחר שאח של חייל צה"ל שנהרג בלבנון קרא על האירוע באינטרנט ומשפחתו שמעה על כך ברשתות טלוויזיה ורות הנקלטות בישראל למרות שהידיעה היתה עדיין אסורה לפירסום באמצעי התקשורת הישראלים בטרם הודיעו שלטונות הצבא על האירוע למשפחות ההרוגים.²⁸ בהתאם לכך, הידיעה על אסון המטוסים, שבו נהרגו 73 חיילי צה"ל, הותרה

המזרח התיכון החדש

The Latest Development Between Israel & Jordan.

1999-1449

EL AL Israel Airlines and Royal Jordanian Airlines are joining together to bring you the best of both Israel and Jordan. In one package, you'll get:
Road-Trip Airfare (Fly to either country first and fly back from the other)
Six-Night Hotel Accommodations (3 in Jerusalem, 3 in Amman)

Transfers Between the 2 Cities
 Take advantage of this very friendly offer...because, unlike the new sense of brotherhood between nations, it won't last for long.

EL AL

ROYAL JORDANIAN

Call Center: (902) 594-1111   General Terms: (902) 221-2226   Reservations by phone: (902) 257-8230
 Customer Service: (902) 592-7085   Get Your Travel: (902) 221-5855   Special Land Tours: (902) 257-2826
 Gate 3 Travel: (902) 682-1111   Israeli Travel: (902) 221-7440   Tel Aviv: (902) 251-1199

המזרח החדש - מודעה בעתון אמריקני על שיתוף פעולה בין אל על לחברת התעופה היורדנית, 1994

של התקשורת העולמית ניתן לזהות לכל אורך התהליך: בואו של הנשיא סאדאת לארץ, חתימת הסכמי קמפ דייוויד והשלום עם מצרים, ועידת מרדכי, חתימת הסכמי אוסלו בווינגטון, טקס הענקת פרס נובל ליצחק רבין, שמעון פרס ויאטר ערפאת, וטקס חתימת הסכם השלום עם ירדן. לכל האירועים האלה היתה התקשורת הגלובלית שותפה, ובכך הגבירה את עוצמת השינויים בהתייחסות לסיקור נושאים הקשורים בביטחון המדינה. בתהליכים אלה אימצה ישראל מאפיינים מרכזיים של התקשורת הגלובלית. הגישה לגבי סיקור אירועים ביטחוניים בתקשורת

קשורת
גבולות
גזיעות
היטיב
רייבט,
סביב
ב מיד
שפעות
לדעת
חופש
תמיד
ובליים
ה בכך
שהוא
שהו
(גביון,
ל יצור
קומיים
זיחסות
מפורסם
לציבור
נוע אח
א בפני
העובדה
הודיע
פרטים
לפיכך
ל איפור
של ראש
צד שני
פוליטית
וסריים.
מאפיינת
השינויים
הסכמי
ז סוריה
דן חלק
הסכסוך
עורערה
שהפכו
מעורבות

שנתיים לפני האועד הודיע רבין: אני לא בא

רבין כמעט לא הופיע אולם לטקס השנייה. הוא אירע שום עשיית היה לטקס בטרם הוא לא יגיע. המניין המתור רק לאחר קיומו בין מרס אביבוק מתחננה למישהו לאנ"י לאינו רבו, מנהל ליסת ראש הממשלה.
אם פרסום מניין בסדרים, אנו רבו ענייניו לפני הסכם רבין לא בא. לפני תחילת הטקס בבית ורנה צלצל ארבעים וזוא תחילת הטקס, "הרב" שיים או מדי האשירי אביבוקי "חליפת חוקי ללא אמת חגיגה" רבין "אם זה חליפת חוקי אני בא".
נתן טייטל, ממנהל ביורו הדיפלומטי

חדשות

דיווח מלא על
התימת ההסכם
בין ישראל לאש"ף
בעמ' 3' 19
כתבות וראיונות
במוסף היומי

מספר: 1.80 ש"ח (באיילת: 1.55 ש"ח) | טל: 149 1091 | ד"ר כחליל (תמונה)

2092 00 00

קלינטון הבטיח "תמיכה פעילה"; ערפאת נמוע מגינוי הטרור

רבין: די לדמעות ולדם

מוכיחה את שינוי הגישה החברתית: בעוד שבשנות ה-80 פירטנו פרט כלשהו מנושא זה נאסר על ידי הצנזורה, הרי שלאחר כעשור שנים חשפה הסידרה את השתלשלות העניינים והעלתה את נושא תפקוד שירותי הביטחון לדיון ציבורי באמצעי התקשורת.³¹

לפירסום באמצעי התקשורת כשעה וחצי לאחר האסון ולפני שהידיעה הגיעה למשפחות ההרוגים.²⁹

המציאות החברתית והתקשורתית החדשה שנוצרה בישראל מאפשרת חשיפה של נושאים שבעבר היו מחוץ למעגל הסיקור והדיון הציבורי. בתקופה שלפני ההיערכות מחדש בחברון התיר צה"ל סיקור חופשי של ההתרחשויות, ועל כן תועד האירוע בו ירה חייל צה"ל על ערבים וההשתלטות עליו. יש להניח כי אילו לא היו משתלטים עליו אלא יורים בו, היה האירוע מוקרן בעולם וגורם לישראל נזק הסברתי. שינוי המציאות התקשורתית ומעבר לסיקור חופשי של האירועים הושג אמנם לאחר שצה"ל הפסיק למנוע כניסת עתונאים לשטחים שהוכרו כ"שטח צבאי סגור" בעקבות פסיקת בג"ץ שהבדילה בין עתונאים לגורמים אחרים, אולם ניתן לומר כי גם במקרה זה, כתוצאה מהשפעה גלובלית הוכח כי אין אפשרות להכריז על שטח צבאי סגור מאחר שיש עתונאים מכל העולם באזור והם היו מקרינים את ההתרחשויות בכל מקרה אלא שאז היו מביאים רק את עמדת הצד הפלשטיני.

מאפיינים דומים השפיעו על פירסום אירועים שבהם היה מעורב השב"כ בעבר. החשיפה של הקלטות מחקירות השב"כ של ארבעה נערים חברי "כהנא חי" שהורשעו ברצח ערבי בשוק הקצבים בעיר העתיקה בירושלים בשנת 1992³⁰ התרחשה בעקבות השפעת אמצעי התקשורת הגלובליים: במציאות התקשורתית החדשה, אי הסכמה של אמצעי התקשורת המקומיים לפרסם הקלטות אלה (כפי שהיה נהוג בעבר) היתה גורמת לפירסומן בערוצי תקשורת זרים הנקלטים בישראל. גם הקדנת הסידרה "קו 300" בטלוויזיה הישראלית

מלחמה ושלוש. למעלה: "כותרת השנה" ב-1993; למטה: כוח מ"ב משתלט על מחבלים ב"אוטובוס האמהות", מרס 1988

***

- ידיעות על חיילים שנפצעו או נהרגו לפני שידיעה על כך נמסרה למשפחותיהם מגורמים רשמיים.
24. האירוע התרחש ב-6.3.96. דברים אלה נאמרו על ידי עורך "דבר ראשון", רון בן ישי, בראיון בתוכנית "תיק תקשורת", בשידורי הטלוויזיה החינוכית 2, ערוץ 2, 9.3.96.
  25. הסכם הצנזורה החדש, שנחתם ב-22.5.96, מתבסס על ההסכמה בין צה"ל וועדת העורכים משנת 1949. הוא החליף את ההסכם הקודם בין צה"ל לעתונות שנחתם בשנת 1966.
  26. "סקאי ניוז" היא רשת חדשות בריטית פרטית ששידוריה מיועדים לבריטניה ונקלטים גם בישראל. הדברים נאמרו בראיון לרגל סיום תפקידו של קית' גרייבס ככתב הרשת בישראל (ערוץ 2, 29.3.96).
  27. לדוגמה: ארליך, 1990.
  28. האירוע התרחש ב-10.6.96. הידיעה פורסמה למחרת בעתון "ידיעות אחרונות".
  29. אסון זה נגרם לאחר תאונה בה התנגשו שני מסוקי "יסעור". התאונה התרחשה ב-4.2.97.
  30. ההקלטות פורסמו בעתון "ידיעות אחרונות" ובגלי צה"ל ב-8.11.96. עורך דינם של הנערים הופיע בתוכניות אירוח בשני ערוצי הטלוויזיה לפני ואתרי הדיון בבית המשפט העליון.
  31. הסדרה הוקרנה בתורשים יונאר-פברואר 1997.

ביבליוגרפיה

- אבישי ארליך, חברה במלחמה: הסכסוך הלאומי והמבנה החברתי, בתוך: אורי רם (עורך), החברה הישראלית, היבטים ביקורתיים, תל אביב 1993.
- אבי בניזון, אל עברו השני של הקו — מבט משם, ספר השנה של העיתונאים, תל אביב 1993.
- גד ברזילי, דמוקרטיה במלחמה מתלווקת וקונסנזוס בישראל, תל אביב 1992.
- רות גבזון, זכויות אדם בישראל, תל אביב 1994.
- יחיאל גוטמן, טלטלה בשב"כ, תל אביב 1995.
- דינה גורן, סודיות, ביטחון וחופש העתונות, ירושלים 1976.
- דינה גורן, אמצעי התקשורת והדמוקרטיה בישראל, בתוך: שמואל טמפלר (עורך), אנשים ומדינה החברה הישראלית, תל אביב 1989.
- צבי גיל, בית היהלומים, תל אביב 1986.
- דן הורוביץ, הקבוע והמשתנה בתפיסת הביטחון הישראלית, בתוך: יוסף אלפר (עורך אחראי), מלחמת ברירה (קובץ מאמרים), תל אביב 1985.
- פנחס יורמן, מדינה בשידור חי, תל אביב 1987.

1. נגבי, 1995.
2. מלמן, 1993.
3. ליפשיץ, 1989.
4. פסק הדין ניתן בעקבות עתירה של עתון "העיר" ועורכו, מאיר שניצר, לאחר שהצנזור לא אישר כתבה על ראש המוסד (שניצר נגד הצנזור הראשי ואחרים, בג"ץ 88/680).
5. לפי נתונים שפורסמו על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ב-31.3.96, היתה ההוצאה הישירה לביטחון ב-1995 נמוכה ב-30% מזו של 1975. לעומת עליה של 12%-13% בשנה בהוצאות לביטחון בין השנים 1956-1975, חלה ירידה של 2%-3% בכל שנה מאז 1976. השינוי המשמעותי ביותר חל מאז תחילת שנות התשעים: ההוצאה לביטחון הגיעה בשנת 1995 לרמה של 10% מהתוצר הלאומי הגולמי, לעומת 15% בשנת 1991, כאשר בשנת 1994 היא קטנה ב-9% ובשנת 1995 ב-3% נוספים.
6. דו"ח נציב קבילות חיילים מספר 24, 14.2.96.
7. בנושא זה ראה: גורן, 1976; גורן, 1989; נוסק ולימור, 1995.
8. בנושא זה עוסקים המקורות הבאים: גיל, 1986; 1985, Head.
9. בנושא זה ראה: יורמן, 1987, והעתונות הישראלית, יוני-אוקטובר 1982.
10. Head, 1985.
11. העתון הוקם בתחילת 1984 ונסגר בסוף 1993.
12. העורך הראשי, יוסי קליין, עורך היום, רינו צרור, ועורך הלילה, דני צור.
13. ראה, למשל: סטרשנוב, 1994; נגבי, 1995; גוטמן, 1995.
14. לדוגמה: סטרשנוב, 1994; רובינגר, 1993.
15. האסון התרחש ב-5.11.92, לאחר שכמהלך תרגיל של יחידה מובחרת נהרגו חמישה חיילים.
16. ראה: בניזון, 1993.
17. ביקורת העתונות הישראלית היתה בעיקר על כך שהצנזורה אסרה את פירסום העובדה שהרמטכ"ל נכח באירוע. הנושא עורר פולמוס ציבורי מחודש בעקבות כתבת תחקיר גדולה שפירסם העתון "ידיעות אחרונות" לפני מינויו של הרמטכ"ל דאז, אהוד ברק, לתפקיד שר הפנים (ראה: "צאלים ב': הטיית הגדול", "ידיעות אחרונות", 7.7.95).
18. ראה הערה 4 לעיל. יש לציין בהקשר זה כי ב-1994 פנתה רשת שוקן, שבבעלותה מספר מקומונים (ביניהם "העיר"), לבג"ץ בבקשה לבטל את האיסור על פירסום שמו של ראש השב"כ. הדיון המשפטי בנושא זה הופסק לאחר שהצנזורה אישרה את פירסום שמות ראשי שירותי הביטחון.
19. הפירסום היה לראשונה בעתונים "הארץ" ו"ידיעות אחרונות" ב-10.1.96.
20. על פי החוק, האחראיות על שירותי הביטחון נמצאת בידי ראש הממשלה.
21. העתון "ידיעות אחרונות" אף הגדיל לעשות בכך שפירסם במקום מרכזי את תמונתו של האלוף דני יתום ומעליה כותרת בולטת: "לא לפירסום" (ראה: "ידיעות אחרונות", מוסף 24 שעות, 19.3.96).
22. האירוע התרחש ב-16.10.94.
23. הודעה זו נמסרה בתשובה שהוגשה ב-18.2.96 על ידי פרקליטת המדינה, עדנה ארבל, לעתירה לבג"ץ שהגישו עורך "הארץ" חנוך מרמרי, וכתבי העתון אלוף בן ואיתן רבין. בעתירה נטען על ידי העתון כי הוא מופלה לרעה על ידי דובר צה"ל. בתשובת המדינה לא הוכחה עצם האפליה כלפי "הארץ", אולם נטען כי הצבא איבד את אמונו בעתון מאז שהוא הסתלק מההסכמה בין צה"ל ואמצעי התקשורת לפיה אין מפרסמים

דוד רובינגר, עתונות מצולמת: התמונה השתנתה, ספר השנה של העיתונאים
תל אביב 1993.

Head, W. Sydney, *WORLD BROADCASTING SYSTEMS*, Wadsworth
Publishing Company, Belmont, CA., 1985

Kellner, Douglas, *THE PERSIAN GULF TV WAR*, 1992 by Westview
Press, Boulder, Colorado

Lederman, Jim, *BATTLE LINES or THE AMERICAN MEDIA AND
THE INTIFADA*, 1992 by Henry Holt and Company, New York

Liebes, Tamar, Our WarTheir War: Comparing the Intifadeh and the Gulf
War on U.S. and Israeli Television, in: *CRITICAL STUDIES IN
MASS COMMUNICATION*, March 1992

משה ליפשיץ, המשטר הדמוקרטי בישראל, תל אביב 1990.

יוסי מלמן, הישראלים החדשים, תל אביב 1993.

משה נגבי, נמר של נייר, המאבק על חופש העתונות בישראל, תל אביב 1985.

—, חופש העתונות בישראל, ערכים בראי המשפט, ירושלים 1995.

הלל נוסק ויחיאל לימור, הצנזורה הצבאית בישראל, פשרה זמנית מתמשכת
בין ערכים מתנגשים, בתוך: קשר, 17, מאי 1995.

אמנון סטרשנוב, צדק תחת אש, המערכת המשפטית באינתיפאדה תל אביב
1994.